

Białystok, dnia 24 kwietnia 2019 r.

Załącznik nr 3a do Wniosku z dnia 24 kwietnia 2019 r.

dr Artur Olechno
adiunkt
Katedra Prawa Konstytucyjnego
Wydział Prawa
Uniwersytet w Białymstoku
ul. Mickiewicza 1
15-213 Białystok

**Autoreferat przedstawiający opis dorobku i osiągnięć naukowych
po uzyskaniu stopnia doktora**

1. Imię i nazwisko: Artur Olechno

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe/artystyczne – z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej:

28 maja 1999 r. - magister nauk prawnych, Wydział Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, (studia magisterskie ukończone z wynikiem bardzo dobrym;

7 lipca 2006 r. – doktor nauk prawnych, Wydział Prawa Uniwersytetu w Białymstoku;

Rozprawa doktorska pt. „*Institucja Prezydenta w systemie konstytucyjnych organów Ukrainy*”,
Białystok 2006 r;

Promotor: prof. dr hab. Marian Grzybowski,

Recenzenci: prof. dr hab. Krzysztof Skotnicki,

prof. dr hab. Wiesław Skrzydło.

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych / artystycznych:

Zatrudnienie podstawowe:

Od 1 października 2006 r. – pracownik naukowo-dydaktyczny Uniwersytetu w Białymstoku
(adiunkt) – Katedra Prawa Konstytucyjnego

Zatrudnienie dodatkowe:

2006-2012 Wszechnica Mazurska w Olecku, adiunkt;

2009 -2012 Uniwersytet w Białymstoku, Wydział Administracji w Siedlcach, Prodziekan Wydziału Administracji UwB;

2011 – 2016 Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Nauk Społecznych w Otwocku, Kierownik Katedry Administracji

Ponadto:

Zatrudnienie na stanowiskach dydaktycznych:

2003-2010 Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Siedlcach / Collegium Mazovia;

2011 Wyższa Szkoła Administracji Publicznej w Białymstoku;

2015 Państwowa Wyższa Szkoła Informatyki i Przedsiębiorczości w Łomży
oraz

w latach 2015 – 2019 Mediator sądowy przy Izbie Przemysłowo-Handlowej w Białymstoku;

Od 2015 r. – obecnie, Arbiter Wschodniego Sądu Arbitrażowego w Białymstoku;

Od 2015 r. – obecnie, Prezes Zarządu Centrum Eksperckiego Uniwersytetu w Białymstoku;

Od 2014 r. – obecnie, Wiceprzewodniczący Rady Miejskiej w Supraślu.

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r., poz. 1789):

a) Tytuł osiągnięcia naukowego

Monografia pt. „*Ewolucja konstytucyjnych podstaw systemu rządów Ukrainy*”

b) autor/autorzy, tytuł/ tytuły publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa, recenzenci wydawniczy

Artur Olechno, *Ewolucja konstytucyjnych podstaw systemu rządów Ukrainy*, ISBN 978-83-65696-17-5, Wydawnictwo Temida 2, Białystok 2019, ss. 292.

Recenzenci wydawniczy: dr hab. Andrzej Bisztyga, prof. UZ
dr hab. Krzysztof Składowski, prof. UŁ

c) omówienie celu naukowego ww. pracy i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania

Celem badawczym monografii jest przedstawienie ewolucji konstytucyjnych podstaw systemu rządów Ukrainy począwszy od pierwszych aktów konstytucyjnych ukraińskich organizmów państwowych powstałych u schyłku I wojny światowej aż po czasy współczesne i Konstytucję z 1996 r. wraz z jej kolejnymi nowelizacjami. Zagadnienie to nie było do tej pory kompleksowo ukazane w opracowaniach z zakresu prawa konstytucyjnego. Wprawdzie w ostatnich kilkunastu latach pojawiły się pozycje dotyczące tematu ustroju Ukrainy, zarówno opracowań dotyczących Ukraińskiej Republiki Ludowej, Hetmanatu, jak i wydarzeń oraz rozwiązań ustrojowych przyjmowanych po uzyskaniu niepodległości na początku lat 90-tych, ale miały one przede wszystkim charakter historycznych lub politologicznych. Warto zwrócić uwagę chociażby na *Systemy polityczne Ukrainy* Emiliana Wyszki, gdzie autor przedstawił historię polityczno-ustrojową ukraińskich organizmów państwowych od średniowiecza do początków XXI w.

Incydentalnie problematykę ukraińską w polskich publikacjach naukowych podejmowali autorzy polscy i ukraińscy specjalizujący się zarówno w prawie konstytucyjnym, jak i naukach politycznych czy historycznych. Wymienić należy K. Eckhardta oraz W. Baluka, S. Bożyka, J. Bruskiego, A. Chojnowskiego, M. Domagałę, R. Gortat, L. Hurską-Kowalczyk, G. Kowalskiego, R. Mojaka, T. Olszańskiego, I. Pankevycha, R. Potockiego, K. Skotnickiego, A. Steca i P. Steciuka.

Szerzej problematyka ustrojowa pojawiała się oczywiście wśród autorów ukraińskojęzycznych. W tym miejscu tylko przykładowo należy przywołać chociażby A. Kudjaczenkę, W. Musijakę, W. Pohoriłka, S. Serohinę, A. Słjusarenko, Ju. Szemszuczenkę czy W. Szapowała.

Ukraina w znanej nam dzisiaj formie państwowej jest relatywnie młodym państwem powstałym w 1991 r. w wyniku rozpadu Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich.

Jednak podstaw państwowości można doszukiwać się znacznie wcześniej, co znajduje swoje potwierdzenie w historii ukraińskiego konstytucjonalizmu. Pierwszych ukraińskich aktów ustrojowych należy szukać w istniejącej na przełomie XVI i XVII w. Siczy Zaporoskiej. Za protoplastę ukraińskiego parlamentu możemy uznać działającą wówczas Radę Kozacką. Składająca się z wszystkich członków stanu kozackiego, niekiedy z udziałem chłopów i mieszczaństwa, posiadała główne kompetencje ustawodawcze i sądownicze. W późniejszym czasie większe znaczenie miała wybierana w wyborach pośrednich Rada Starszyzny. W 1710 r. uchwaliła ona uchodzące za pierwszą ukraińską ustawę zasadniczą Pakty i konstytucje praw i wolności wojska zaporoskiego (*Pacta et Constitutiones legum libertatumq̄ Exercitus Zaporoviensis*) przewidujące trójpodział władzy na ustawodawczą (Rada Generalna), wykonawczą (hetman) i sądowniczą (Sąd Generalny). Uchwalona *de facto* na uchodźstwie konstytucja nie stała się jednak zaczątkiem państwowości. Ziemie ukraińskie po III rozbiorze Polski weszły w większości w skład imperium rosyjskiego, część zaś znalazła się w posiadaniu monarchii Habsburgów.

W wieku XIX i na początku XX ogłoszono kilka projektów konstytucji przyszłej państwowości. Wśród nich można wymienić projekt Michała Drahołanowa z 1884 r., Michała Hruszewskiego z 1905 r. czy Mikołaja Michnowskiego z 1905 r. Dwa wymienione projekty zakładały federalizację imperium rosyjskiego, z autonomiczną Ukrainą. Pierwszym nowożytnym projektem konstytucji niezależnej Ukrainy był ten trzeci: Ustawa zasadnicza niepodległej Ukrainy – Związek narodu ukraińskiego. M. Michnowski proponował konstytucję dla niepodległego państwa federacyjnego z prezydenckim systemem rządów.

W przypadku projektów konstytucji z przełomu wieków trudno jednak mówić o aktach ustrojowych państwa ukraińskiego, skoro takiego *de iure* nie było. W związku z tym, że celem monografii było ukazanie ewolucji podstaw konstytucyjnych Ukrainy współczesnej niniejsza rozprawa dotyczy stulecia zapoczątkowanego w roku 1917. W monografii przedstawiono również projekty ustaw konstytucyjnych zarejestrowanych w ostatnich latach, w tym najnowszą nowelizację Konstytucji z lutego 2019 r. Przy nieco innym założeniu niektóre z aktów wcześniejszych, jak np. konstytucja Michnowskiego, mogłyby być włączone ze względu na ich „graniczne” obowiązywanie jednak ze względu na fakt, że ich wpływ na ustrój Ukrainy był żaden lub rzeczywiście śladowy, przyjęta cezura czasowa ma swoje uzasadnienie.

U źródeł opracowania leżała chęć przedstawienia syntezy ewolucji koncepcji konstytucyjnej na Ukrainie, przede wszystkim po odzyskaniu niepodległości w 1991 r. i ewentualne doszukiwanie się źródeł niektórych rozwiązań w okresie wcześniejszym. U progu nowej państwowości ukraińskie elity polityczne, chcąc zmieścić się w demokratycznych ryzach

klasycznych systemów rządów, miały do wyboru parlamentarną, prezydencką lub półprezydencką formę sprawowania władzy. Podnosi się, że decyzja ta nie została przemyślana, a wynikała z bieżącego układu sił politycznych. Mimo tego pewnych źródeł tych wyborów można się doszukiwać, wskazując na zalety przyjętego właściwie od początku systemu mieszanego i balansowania między systemem semiprezydenckim i zracjonalizowanym systemem parlamentarnym (parlamentarno-prezydenckim). Zgoda na półprezydencki model rządów miała jednak zupełnie inne podłoże wśród byłej komunistycznej nomenklatury i wśród rodzącej się opozycji demokratycznej. Na dalsze decyzje wpływ miała zarówno praktyka ustrojowa, jak i aktualnie zajmowana pozycja. Da się wszak zauważyć, że propozycje dalej idące, tzn. w kierunku systemu prezydenckiego i klasycznego systemu parlamentarno-gabinetowego, nie spotykały się z szerszym poparciem. Silna pozycja Prezydenta, także w ramach nowelizacji parlamentarno-prezydenckich, blokowała ewentualne wzmocnienie szefa rządu i wprowadzanie elementów systemu kanclerskiego. Skrajny parlamentaryzm był natomiast wynikiem reminiscencji radzieckich, a nie odwoływaniem się do systemu rządów zgromadzenia. Faktem pozostaje, że nie można autorytatywnie stwierdzić, który z systemów rządów czy ich wariantów byłby w tym wypadku najlepszy. Decyduje o tym w dużej mierze praktyka ustrojowa konkretnego państwa, a tę niestety możemy ocenić wyłącznie *ex post*.

Realizacji celu badawczego służyły cele pośrednie, którymi były próby odpowiedzi na kilka zasadniczych pytań badawczych: 1) Jak przebiegała ewolucja systemu rządów w przypadku Ukrainy? 2) Jak wyglądał ukraiński proces konstytucyjny, jakie są jego cechy swoiste oraz czy został on zakończony? 3) Czy można wskazać ramy ukraińskiego systemu rządów, czy w tym przypadku można mówić w ogóle o ramach systemu rządów, a jeżeli tak, to co nimi jest – czy klasyczne systemy rządów nimi są? 4) Gdzie rozpoczynają się te ramy – czy nowa konstytucja nimi jest, czy ma podstawy w przeszłości, czy jest nowym tworem? Kiedy ustrojodawca ukraiński wykracza poza te ramy?

Odpowiednio do wskazanych celów sformułowałem zadania badawcze. Składają się na nie: wskazanie źródeł ukraińskiego procesu konstytucyjnego od 1917 r.; na ich podstawie wyodrębnienie proponowanych systemów rządów w oparciu o klasyczne modele ustrojowe; analiza przeprowadzanych całkowitych i częściowych nowelizacji konstytucji oraz kierunków wprowadzanych lub inicjowanych zmian; ustalenie i poddanie analizie decydujących dla systemu rządów elementów praktyki ustrojowej i politycznej; na podstawie powyższych analiz wskazanie ram ukraińskiego procesu konstytucyjnego i systemu rządów; wreszcie próba wskazanie aktualnego momentu tego procesu konstytucyjnego. Poszczególne zadania badawcze

były w monografii realizowane równolegle, a ich efekty i osiągnięte cele podsumowano w Zakończeniu.

Biorąc pod uwagę postawione cele, uznałem, że przy ich realizacji należy przyjąć kilka metod badawczych. W opracowaniu starano się przede wszystkim korzystać z metody historycznej i metody prawnoporównawczej. Metoda historyczna pozwoliła na prześledzenie procesu kształtowania i ewoluowania ukraińskich podstaw konstytucyjnych, przy czym właściwa ocena proponowanych na Ukrainie rozwiązań nie tylko w tym przypadku jest możliwa przy jednoczesnym ukazaniu praktyki ustrojowej, która obok teorii i podstaw normatywnych uzupełnia płaszczyzny prowadzonych rozważań (analiza przyczynowa i funkcjonalna). Druga z metod, prawnoporównawcza była z kolei pomocna przy próbach dopasowania obowiązujących lub proponowanych rozwiązań ukraińskich do klasycznych modeli ustrojowych. Mniejsze znaczenie w niniejszej monografii odegrała metoda prawnodogmatyczna, która, jednakże posłużyła do omówienia poszczególnych ukraińskich uregulowań prawnych.

Ustalenie właściwych proporcji pomiędzy analizą prawnodogmatyczną a tłem politycznym wprowadzanych rozwiązań ustrojowych dostarczało pewnych problemów przy pisaniu rozprawy. Analiza dogmatyczna w przypadku Ukrainy musiała niekiedy zawieść wobec pozaprawnych elementów kształtujących faktyczny system rządów. Zdaje sobie z tego sprawę również doktryna naszego sąsiada, doszukując się źródeł poszczególnych wyborów ustrojowych w aktualnej sytuacji politycznej, tradycji czy inspiracjach zewnętrznych bardziej niż w analizie potencjalnego materiału normatywnego i jego ewentualnych konsekwencji. Efemerydalne przepisy ustrojowe nie mogły stanowić właściwego gruntu dla systemu politycznego relatywnie młodej i rwanej państwowości. Pewną pomocą mogło być tutaj wykorzystanie badań doktryny polskiej czy ogólnie zachodniej, jednak w przypadku konstytucjonalizmu ukraińskiego, jego wielu swoistych a często i pozakonstytucyjnych rozwiązań mogło być to ryzykowne. Mam nadzieję, że tę specyfikę ukraińskich podstaw systemu rządów, przejawiającą się dominacją czynników politycznych nad prawnodogmatycznymi udało się również uwypuklić. W monografii poddałem analizie kilka rodzajów źródeł. Są to przede wszystkim akty normatywne rangi konstytucyjnej ukraińskich podmiotów państwowych powstałych u schyłku I wojny światowej, w czasie istnienia Ukrainy radzieckiej oraz po wyłonieniu się na gruzach imperium sowieckiego niepodległej Ukrainy. Niewiele mniejszą uwagę poświęciłem projektom takich aktów. Chodzi zarówno o projekty oficjalnie ogłoszone, których procedury ustrojodawcze zostały wszczęte, ale również o te, których treść znana jest jedynie z publikacji medialnych lub debaty publicznej. Na ich tle szczególnie wyraźnie widać pewne nieformalne ograniczenia ustrojowe, w jakich poruszali się autorzy owych projektów lub idei.

Objętość materiału wystarcza na podjęcie tematu wyłącznie z punktu widzenia przepisów konstytucyjnych. Warto niekiedy jednak sięgnąć nieco szerzej i przywołać rozwiązania ustawowe, a obligatoryjnie wręcz praktykę funkcjonowania proponowanego systemu organów państwowych. Nie mogąc uwolnić powyższych rozważań od kwestii politycznych, byłem zmuszony przedstawić realia polityczne, często już wcześniej szczegółowo w literaturze omówione, w jakich poszczególne koncepcje i projekty się pojawiały. Ciekawe wydaje się także prześledzenie współgrania pojawiających się projektów konstytucyjnych z wydarzeniami zewnętrznymi. Celem monografii nie jest jednak omówienie historii politycznej Ukrainy, a jedynie ukazanie tła dla przygotowywanych projektów i uchwalanych aktów normatywnych.

Podstawą opracowania jest prawo konstytucyjne, jednak ze względu na specyfikę wybranego zagadnienia w szerokim zakresie monografia dotyka również problematyki z zakresu nauk politycznych, w mniejszym zaś stopniu teorii państwa i prawa oraz historii państwa i prawa. Przedmiot rozprawy został zgodnie z wcześniejszymi uwagami zawężony do relacji na linii parlament – Prezydent, czyli definitywnie decydującej o przyjętej formie rządów. Relacje między władzą ustawodawczą a wykonawczą zostały przedstawione zarówno w sensie formalnoprawnym, jak i praktyki ustrojowej, co akurat na Ukrainie ma niebagatelne znaczenie. Nie można oczywiście w pełni przedstawić tych stosunków bez odniesień do innych materii prawa konstytucyjnych, które tutaj także zostały podkreślone, ale już w zróżnicowanej mierze uzależnionej od akcentów położonych w materiałach źródłowych oraz kompletności relacji podstawowej. A zatem pozostała część tzw. materii konstytucyjnej, jak zasady ustrojowe, system społeczno-gospodarczy, prawa i wolności jednostki, struktura terytorialna państwa i tym podobne, były przedmiotem zainteresowania, o ile miały związek z zasadniczym zakresem badań lub ewentualnie nosiły w sobie wątek nowatorski przynajmniej z punktu widzenia regulacji ukraińskich.

Wypada w tym miejscu zauważyć, że mimo bliskości geograficznej i w pewnym sensie też ustrojowej widoczne są dość istotne różnice w definicjach z zakresu prawa konstytucyjnego dotyczących np. zasad ustrojowych, systemu źródeł prawa czy form poszczególnych aktów. W takiej sytuacji w monografii często używałem tych pojęć w znaczeniu ukraińskim, ewentualnie akcentując ich odmienność.

Monografię podzieliłem na osiem rozdziałów opatrzonych wprowadzeniem oraz podsumowanych w zakończeniu, gdzie podjąłem próbę weryfikacji postawionych celów badawczych.

Dwa pierwsze rozdziały mają charakter na poły historyczny, chcąc ukazać korzenie ukraińskiego konstytucjonalizmu. W rozdziale pierwszym przedstawiłem ukraińskie

niepodległościowe tradycje konstytucyjne, czyli konstytucje i inne akty ustrojowe głównych tworców państwowych z lat 1917–1922, przede wszystkim Ukraińskiej Republiki Ludowej i Państwa Ukraińskiego. Był to czas bogaty z punktu widzenia niniejszej monografii nie tylko od strony normatywnej, ale też ideowej, gdzie zgłaszane koncepcje konstytucyjne mogły znaleźć swoje odbicie kilkadziesiąt lat później. W rozdziale drugim uzupełniłem idee konstytucyjne tego okresu o akty Zachodnio-Ukraińskiej Republiki Ludowej oraz efemerydalne akty ustrojowe Rusi Podkarpackiej i Ukrainy Karpackiej, a także przedstawiłem dzieje konstytucyjne Ukraińskiej Republiki Ludowej na uchodźstwie oraz proponowane w ramach jej funkcjonowania projekty konstytucyjne.

Wśród przyjętych aktów zwracają uwagę uniwersały URL, początkowo tworzące autonomię ukraińską w ramach Rosji, co było odpowiedzią na decyzje ustrojowe rosyjskiego Rządu Tymczasowego, które miały jednak na celu osłabianie niezależności Ukrainy i biorąc pod uwagę upadek rewolucji lutowej, nie miały przełożenia nawet na przyszłe konstytucje URSR. Pierwszym źródłem nowożytnych rozwiązań pozostaje niewątpliwie Statut o ustroju państwowym, prawach i wolnościach Ukraińskiej Republiki Ludowej, czyli Konstytucja z kwietnia 1918 r. Dotyczy to zarówno ogólnych postanowień ustrojowych, jak i konkretnych rozwiązań instytucjonalnych. Wśród zaproponowanych w Statucie, zwanym „pierwszą konstytucją Ukrainy”, zasad ustrojowych wyróżniam te charakterystyczne dla demokracji zachodnich: zasadę republikańskiej formy rządów, zasadę parlamentaryzmu, decentralizację władzy państwowej, samorządność i autonomizację. System praw i wolności jednostki oparto na klasycznych dziś zasadach: godności, wolności i równouprawnienia.

Zwracam uwagę na przedstawiony w grudniu 1917 r. projekt konstytucji Ukraińskiej Republiki Ludowej, który stał się podstawą przyszłej Konstytucji URL z 1918 r. Pozostawiając państwo w ramach Federacji Rosyjskiej wprowadzał zasadę suwerenności ludu ukraińskiego, który sprawował władzę przez swoich przedstawicieli wybranych do Zgromadzenie Ludowego, z zastrzeżeniem, że część kompetencji ma przynależeć do organów Federacji. Projekt przewidywał zasadę decentralizacji władzy państwowej i oparcie władzy w terenie na samorządności ziem i obywateli. Po proklamowaniu pełnej suwerenności w IV Uniwersale, przyjęta 29 kwietnia Konstytucja Ukraińskiej Republiki Ludowej zrywała z ideą Rosji federacyjnej i może stanowić punktu wyjścia dla rozważań o źródłach myśli konstytucyjnej Ukrainy jako niezależnego państwa. Akt ten potwierdził zasady suwerenności narodu, trójpodziału władz, godności jednostki czy samorządności. Spotykane w literaturze określenie „republika parlamentarna”, stosowane wobec ustroju proponowanego przez Konstytucję URL, wydaje się trafne, ale

przyjęcie w tamtym czasie takiego rozwiązania w ówczesnej sytuacji geopolitycznej wydaje się jednocześnie być jedną z przyczyn jej upadku.

Postawy nawołujące do ustanowienia w obliczu permanentnego stanu wojny silnej władzy dyktatorskiej, doprowadziły do powstania Państwa Ukraińskiego. Miała ona być przeciwwagą dla często bezwładnej w trudnym okresie, dzisiaj powiedzielibyśmy transformacji ustrojowej – Ukraińskiej Centralnej Rady. W okresie Państwa Ukraińskiego nie można mówić o podziale władzy. Miała ona charakter autorytarny, zapewniając Hetmanowi pełnię władzy państwowej. Trudno z okresem Hetmanatu wiązać rozwiązania ustrojowe, które pojawiły się u schyłku XX w. Warto pamiętać, że był to czas funkcjonowania silnej egzekutywy z głową państwa, której podporządkowano cały system organów państwowych. Powiązania z Cesarstwem Rosyjskim uniemożliwiły jakiegokolwiek odwoływanie się do Państwa Ukraińskiego w koncepcjach, które pojawiły się u schyłku URSR czy na początku niepodległości. Widać jednak zmianę postrzegania tego okresu i nawet jeżeli brak jest bezpośrednich odniesień do konkretnych pomysłów ustrojowych, to zauważam, że czas rządów Hetmana przynajmniej wpisuje się w tradycję kozactwa i samej państwowości ukraińskiej. Nie da się oczywiście ukryć, że ta ukraińskość była dość powierzchowna, formalna i nomenklaturowa, gdy wszystkie właściwie pozostałe aspekty życia państwa, w tym przepisy prawne i praktyka ustrojowa, były nawiązaniem do carskiej Rosji.

Mimo, że Hetmanat jako jedyny spośród form państwowych na Ukrainie w latach 1917–1921 proponował nierepublikański system sprawowania władzy, to nie traktował tego rozwiązania jako ostatecznego. Niewykluczone, że Hetman P. Skoropadski brał pod uwagę ewolucyjny charakter państwa, które w zależności od okoliczności politycznych i społecznych będzie kierowało się w stronę republiki lub monarchii. Tak wynikałoby z projektów konstytucji powstałych za rządów Hetmanatu. „Projekt Ustaw Zasadniczych Państwa Ukraińskiego”, wprowadzał na Ukrainie monarchię konstytucyjną z dziedzicznym królem oraz po raz pierwszy dwuizbowym Sejmem. „Projekt Konstytucji Państwa Ukraińskiego” z listopada 1918 r. wprowadzał natomiast zasadę suwerenności narodu, przyznawał bierne i czynne prawa polityczne wszystkim obywatelom a ponadto mimo skromnej objętości zawierał właściwie wszystkie elementy tzw. pełnych konstytucji, proponując republikańską formę rządów. Najwyższym organem władzy ustawodawczej miał być parlament wybierany w powszechnych, równych, bezpośrednich i proporcjonalnych wyborach w głosowaniu tajnym. Na czele państw miał zatem stać Prezydent, zastępując dotychczasowego Hetmana, jednak zachowujący dość silną pozycję z uprawnieniami wpływającymi zarówno na władzę ustawodawczą, jak i wykonawczą.

Upadek Hetmanatu i powstanie Dyrektoriatu oznaczały możliwość powrotu do idei republikańskiej. Dyrektoriat jako kolegialna głowa państwa miał pełnić najwyższą władzę dyktatorską, ale jedynie do czasu pełnego odtworzenia Republiki. Wśród projektów konstytucji z tego okresu warto podkreślić kilka zaproponowanych tam rozwiązań. W „Zarysie projektu ustroju państwowego Ukraińskiej Republiki Pracy” Ostapa Hałyczanskiego z 1919 r. zwraca uwagę zmodyfikowane podejście do zasady podziału władzy nawiązujące do koncepcji „czwartej władzy” Benjamina Constanta i po raz pierwszy uwzględnienie w ukraińskiej *pouvoir intermédiaire* – czwartej, reprezentacyjnej z nazwy władzy Posadnyka – głowy państwa, co znalazło swoje odzwierciedlenie w pierwotnej wersji obecnie obowiązującej konstytucji.

Również w Małej Konstytucji URL z 1920 r. można doszukać się kilku rozwiązań, które mogły mieć wpływ na podstawy ustrojowe współczesnej Ukrainy, czego przykładem tradycyjne dla demokracji zachodnich stosowanie rozwiązań nadzwyczajnych, z modelem monarchicznym skutkującym prekluzyjnym wzmocnieniem władzy wykonawczej, aktami egzekutywy z mocą ustawy czy instytucją zastępstwa głowy państwa. Kolejny z projektów, Nikowskiego z 1920 r. wydaje się mieć na tle pozostałych dokumentów charakter dojrzały i zbliżony do współczesnych ustaw zasadniczych. Kilka instytucji zostało w nich omówionych bardzo szczegółowo i dostrzec można właśnie tam, jeśli nie korzenie, to pierwsze ukraińskie wersje takich instytucji, jak *impeachment* czy prawo weta zawieszającego. Dorobek innych organizmów państwowych, takich jak Zachodnioukraińska Republika Ludowa czy Republika Galicyjska, jest, jeśli nie szczątkowy, to wobec przyszłych planów zjednoczeniowych w zamierzeniu tworzących je polityków celowo nieodległy od projektów Republiki Naddniestrzańskiej.

Brak stabilności politycznej nie sprzyjał normalizacji systemu prawnego, jednak w sferze ustrojowej zwraca uwagę pewna prawidłowość. Brak było wśród ukraińskich elit politycznych w miarę jednolitej wizji co do kształtu przyszłej państwowości. Poszukiwano nie tyle rozwiązania idealnego, co różniącego się od poprzednich. Ewidentnym przykładem takiego podejścia było chociażby odrzucenie przez Ukraińską Republikę Ludową w okresie Dyrektoriatu własnego wcześniejszego dorobku na czele z Konstytucją URL z czasów Ukraińskiej Centralnej Rady. Czytelne w sferze konstytucyjnych organów państwowych wydają się za to dwie kwestie. Po pierwsze, zwraca uwagę przewaga projektów zakładających formę systemu parlamentarnego z władzą wykonawczą wybieraną i odpowiedzialną przed deputowanymi pochodzącymi z wyborów powszechnych. Po drugie, egzekutywa nawet poza okresami dyktatury posiadała dość istotne uprawnienia o charakterze władcym. Można tę pozycję ustrojową egzekutywy tłumaczyć niestabilną sytuacją państw ukraińskich tego okresu i naturalną chęcią wzmocnienia organów mogących podejmować szybkie decyzje. Dlatego też zasadne było

prześledzenie koncepcji pojawiających się w okresie rządów wygnańczych oraz innych niekomunistycznych tworców państwowych. Projekty konstytucji przygotowane na emigracji były często dojrzsze i gruntowniej przemyślane niż lakoniczne akty pierwszych ukraińskich organizmów państwowych. Za charakterystyczne należy uznać łączenie pomysłów tradycyjnych parlamentarnych demokracji zachodnich z elementami lokalnymi, nie tylko z nazwy, ale również pod względem relacji między najwyższymi organami państwowymi, sposobem ich obsadzania i zakresem kompetencji. Projekty O. Eichelmana czy S. Dnistrianskiego i dziś nie straciły na aktualności i mogłyby rywalizować z tymi pisanymi już w latach 90. ubiegłego wieku. Późniejsze akty, jak Tymczasowa ustawa o reorganizacji Centrum Państwowego URL na wychodźstwie z 1948 r., wyraźnie wskazują nie tylko w tytule na jej temporalny charakter. „Konstytucją na uchodźstwie” musiała uwzględniać specyfikę tej formy rządów. Z pewnością warto o niej pamiętać ze względu na wprowadzony po raz pierwszy oficjalnie urząd Prezydenta, a także prezydencko-parlamentarny system rządów oparty na zasadzie trójpodziału władzy i przewidujący m.in. instytucję kontrasygnaty. Najważniejsze jednak wydaje się, wobec zupełnej odmienności systemu sowieckiego, podtrzymywanie przez władze Ukraińskiej Republiki Ludowej na uchodźstwie idei rządów demokratycznych, zasad konstytucjonalizmu i parlamentaryzmu.

Historia konstytucyjna Ukraińskiej RSR jest przedmiotem rozdziału trzeciego. Cztery ustawy zasadnicze tego okresu, oparte na wzorcowych konstytucjach związkowych, stanowią również istotną część ewolucji ustroju. Konstytucjonalizm Ukrainy radzieckiej trudno uznać za kontynuację idei republikańskich, jednak miał on w mojej ocenie istotne znaczenie dla konstytucyjnego procesu już niebawem niepodległego państwa. Szczególnie Konstytucja URSS z 1978 r. będąca nie tylko źródłem kilku rozwiązań do dzisiaj praktykowanych, ale aktem obowiązującym formalnie do 1996 r. Wiedząc o dwutorowości prac dotyczących reformy konstytucyjnej w pierwszych latach niepodległości, wskazują na pewne cechy wspólne, które sugerują rozwiązania zaakceptowane przez ustrojodawcę zarówno w momencie dostosowania istniejącego prawa do nowej sytuacji, czyli nowelizację obowiązującej Konstytucji USRR z 1978 r., ale i przywoływane w trakcie prac nad nową, pełną wersją konstytucji. Forsowany właściwie od początku transformacji systemowej ustrój Ukrainy, jeżeli nabrał swoistego charakteru, zauważalnego głównie w podziale uprawnień między najwyższymi organami i statusie państwowym poszczególnych władz, to właśnie w wyniku pozostawienia w nim elementów z okresu sowieckiego. Przedtransformacyjne pozostałości widać chociażby w pozycji parlamentu i relacji władzy ustawodawczej i wykonawczej. Część z nich pojawiła się w ostatnich miesiącach URSS, ale w sytuacji, kiedy przyszłość Republiki nie była jeszcze przesądzona. Dotyczy to

ordynacji wyborczych, mandatu parlamentarnego, instytucji demokracji bezpośredniej, ustroju terytorialnego, systemu sądownictwa, władz autonomii krymskiej, Rady (Gabinetu) Ministrów i przede wszystkim Prezydenta Ukrainińskiej RSR wraz z nowelizacją Konstytucji z 1978 r. dodając rozdział XII. Od tego czasu Prezydent przejmował kolejne uprawnienia parlamentu, a sama Rada Najwyższa ostatecznie przestała pełnić funkcję najwyższego organu władzy państwowej, stając się jedynym organem władzy ustawodawczej w systemie tradycyjnego Monteskuszowskiego podziału władzy.

Rozdziały od czwartego do ósmego poświęciłem podstawom konstytucyjnym Ukrainy niepodległej. Treścią rozdziału czwartego jest analiza procesu konstytucyjnego i głoszonych koncepcji ustrojowych w pierwszych latach po odzyskaniu niepodległości – z jednej strony próby demokratyzacji konstytucji URSS, z drugiej równoległe rozpoczęcie prac nad nową konstytucją suwerennej Ukrainy. „Nowożytny” okres procesu konstytucyjnego na Ukrainie, rozpoczęty na przełomie lat 80. i 90., a formalnie w 1990 r. ogłoszeniem Deklaracji o suwerenności państwowej Ukrainy trwał do uchwalenia obecnie obowiązującej konstytucji. W pierwszych latach niepodległości rzeczywiście działania prowadzono nie tylko, jak wskazuję dwutorowo, ale i przy udziale tych samych uczestników sceny politycznej. Jednocześnie przygotowywano kolejne nowelizacje, coraz bardziej nieczytelnej ustawy zasadniczej z 1978 r. oraz opracowywano projekt nowej konstytucji niepodległego państwa. Kształt tych pierwszych, ich krótkotrwała, ale jednak pozwalająca na ocenę praktyka, miał z pewnością wpływ na prace komisji konstytucyjnej i jej grupy roboczej. Kolejne projekty nie spotykały się jednak z powszechną akceptacją i powoli widać było, że uchwalenie nowej konstytucji, poprzedzone politycznym konsensusem może potrwać latami. Praktyka ustrojowa w postaci „hiperprezydencjalizmu” przesuwała poglądy parlamentarnej wszak komisji w kierunku parlamentaryzmu, przeciw czemu oponował ośrodek prezydencki, w międzyczasie budujący silne struktury lokalne.

Rozdział piąty może być, podobnie jak w rzeczywistości Porozumienie konstytucyjne z 1995 r., któremu jest poświęcony, wyłomem w drodze do nowej konstytucji. Ale uważam, że jest też potwierdzeniem obranej przez ukraińskiego ustrojodawcę koncepcji ustrojowej. Spór dwóch głównych ośrodków władzy dotyczył przede wszystkim pozycji prezydenta w prezydencko-parlamentarnym tudzież parlamentarno -prezydenckim systemie rządów. Zadanie rozstrzygnięcia przyszłej formy rządów powierzono nowej komisji konstytucyjnej. W międzyczasie poparcie zdobywał pomysł rozwiązania tymczasowego, małej konstytucji. Tak należy określić „Porozumienie Konstytucyjne między Radą Najwyższą i Prezydentem Ukrainy w sprawie podstawowych zasad organizacji i funkcjonowania władzy państwowej i samorządu terytorialnego w Ukrainie na czas do uchwalenia nowej Konstytucji Ukrainy” z 7 czerwca 1995 r.

Dokument ten obowiązywał ponad rok, czyli do czasu wejścia w życie nowej konstytucji Ukrainy. Zastąpił obowiązującą od 1978 r. ustawę zasadniczą URSR i unormował dalsze prace Komisji Konstytucyjnej, co można postrzegać jako wyraźny krok w kierunku uchwalenia nowej konstytucji niepodległego państwa. Tekst Porozumienia był efektem usunięcia części rozbieżności, co było pomocne przy dalszych pracach Komisji Konstytucyjnej. Porozumienie Konstytucyjne przewidywało zasadniczy podział władzy między Prezydentem a parlamentem przypominający nieco system oparty na separacji, zapewniając jednocześnie silniejszą pozycję głowie państwa i władzy wykonawczej. Jak wskazują jednak chęć jego uchwalenia czasowo przesłoniła prace konstytucyjne, prawdopodobnie znacznie je opóźniając, a jego przyjęcie odbyło się z pominięciem przepisów konstytucji. W efekcie wejścia w życie Porozumienia zawieszono, ale nie uchylono przepisów starej konstytucji. *De iure* obowiązywały dwa sprzeczne ze sobą akty normatywne, choć *do facto* wszyscy byli zgodni co do obowiązywania tylko tego późniejszego. Ten stan defektu konstytucyjnego trwał do czasu formalnego uchylenia jednego i drugiego aktu Konstytucją z 1996 r.

Wprowadzony wówczas system rządów zaprezentowałem w rozdziale szóstym, gdzie skoncentrowałem się na ukraińskim Monteskiuszowskim systemie organów państwowych. Zwracam tutaj uwagę na przyjęcie (powrót) modelu zmodyfikowanego w wersji Benjamina Constant'a. Konstytucja nie wypowiedała się wprost na temat przyjętego systemu rządów, można jednak ocenić, że w swojej pierwotnej wersji przyjmowała ona system prezydencko-parlamentarny wzorowany na zachodnioeuropejskich ustrojach półprezydenckich, z uwzględnieniem dotychczasowej specyfiki ukraińskiej formy rządów. Z jednej strony doszło zatem do akceptacji formy rządów w dotychczasowych, półprezydenckich ramach, z drugiej zaś do uchwalenia rozwiązań swoistych, odróżniających Ukrainę od innych europejskich republik w sferach podziału uprawnień między władzami, statusu władzy ustawodawczej i egzekutywy, impeachmentu Prezydenta, rozwiązania parlamentu, kompetencji Prezydenta i rządu w procedurze legislacyjnej, wpływu głowy państwa na formowanie i kontrolowanie rządu oraz systemu wymiaru sprawiedliwości.

Zakończenie ukraińskiego procesu konstytucyjnego na 1996 r. uważam za niewystarczające. W przypadku Ukrainy rok ten jest z pewnością datą graniczną, ale z równie dużą pewnością stwierdzam, że przyjęcie nowej konstytucji nie zakończyło kształtowania ukraińskiego systemu rządów. Wręcz przeciwnie, rozpoczął się kolejny jeszcze bardziej burzliwy okres trwający właściwie do dziś. W rozdziale siódmym przedstawiam pierwsze próby reform właśnie uchwalonej konstytucji, moment w procesie konstytucyjnym szczególnie istotny jako chyba jedyny, w którym głosy wzywające do prezydenckiego zwrotu ustrojowego

były najbliższe realizacji, szczególnie po korzystnym dla tej wizji rozstrzygnięciu referendum ogólnopaństwowego z kwietnia 2000 r. Przeanalizowałem także wydarzenia i ich efekty, który skutkowały dwukrotną zmianą systemu rządów na Ukrainie: pomarańczową rewolucję i pierwszą nowelizację konstytucji w grudniu 2004 r., a następnie jej uchylenie przez Sąd Konstytucyjny we wrześniu 2010 r. Pierwsza nowelizacja Konstytucji Ukrainy objęła zaledwie 22 artykuły, ale istota dokonanych zmian skutkująca przejściem z systemu półprezydenckiego do parlamentarno-prezydenckiego pozwala na użycie określenia rewizji ustawy zasadniczej. Nowelizacja Konstytucji z 8 grudnia 2004 r. istotnie zmieniła sposób powoływania rządu i ponoszenia przez niego odpowiedzialności, osłabiając pozycję Prezydenta na rzecz Rady Najwyższej, która wcześniej nie miała w zasadzie wpływu na skład i pracę Gabinetu Ministrów. Powrót do pierwotnego systemu rządów nastąpił w niespotykanych okolicznościach, bo w wyniku działania negatywnego ustrojodawcy, jak mogę określić orzeczenie Sądu Konstytucyjnego Ukrainy z 30 września 2010 r. Wydarzenie te doskonale obrazuje pogmatwane losy procesu konstytucyjnego, ponieważ faktycznie w trakcie procedury zmiany Konstytucji w grudniu 2004 r. doszło do naruszenia art. 159 Konstytucji, a jednocześnie przedstawiam uzasadnione zarzuty niekonstytucyjności orzeczenia trybunału.

W międzyczasie chęć dalszej reformy systemu rządów była potwierdzana przez szereg składanych w Radzie Najwyższej projektów ustaw konstytucyjnych, od 2012 r. przygotowywanych również przez Konstytuante, której zadaniem miała być dalsza reforma systemu. Niebawem rzeczywiście do niej doszło, ale wskutek powrotu do systemu zaproponowanego w nowelizacji 2004 r., co było możliwe dzięki kolejnej ukraińskiej rewolucji – Euromajdanowi. Ponowne wprowadzenie systemu parlamentarno-prezydenckiego nie odbyło się jednak bez szeregu kontrowersji natury formalnej, czemu poświęciłem rozdział ósmy. Wszystkie akty z lutego 2014 r, na czele z tzw. ustawą przywracającą, uchwałą przywracającą i „samousunięciem” Prezydenta należy uznać, co najmniej za wątpliwe pod względem treści i legalności.

Przeprowadzony wywód pozwala na dokonanie oceny podejmowanych na Ukrainie działań. Powstające w ostatnich miesiącach Wielkiej Wojny i w czasach rewolucji bolszewickiej ukraińskie organizmy państwowe od początku swojego istnienia szukały oparcia swojej państwowości na zasadzie konstytucjonalizmu i pozytywnych podstawach w postaci ustawy zasadniczej. W dużej mierze zasadę konstytucjonalizmu realizowano również poprzez przyjęcie charakterystycznego katalogu zasad ustrojowych, takich jak suwerenność narodu, nadrzędność konstytucji, podział władz czy system gwarancji praw i wolności jednostki. Co do wyboru formy rządów w tej fazie to również wykorzystano przede wszystkim rozwiązania

znane już w istniejących i jak na tamte czasy utrwalonych demokracjach. W tle proponowanych aktów rangi konstytucyjnej przebrzmiewały w formie nomenklaturowej, a nieraz i kompetencyjnej nawiązania do okresu przedpaństwowego. Od początku pojawił się spór pomiędzy parlamentarnym systemem rządów i pewną wersją prezydencałizmu, od zarania jednak zdominowany przez propozycje o charakterze mieszanym. Cięż samodzielnia popychał ukraińskich polityków w stronę parlamentaryzmu, nawet w obliczu notorycznego konfliktu zbrojnego zachęcającego do wzmacniania egzekutywy. Kres republik ukraińskich w drodze porażki zbrojnej nie pozwalała na kategoryczne wskazaniem drogi ustrojowej, którą państwo ukraińskie obrałoby w dwudziestoleciu międzywojennym. Nie wykluczam jednak najbardziej prawdopodobnego scenariusza opartego na propozycjach konstytucyjnych z lat 1917–1922 oraz doświadczeniach państw, którym niepodległość wówczas udało się uzyskać, czyli wzorem Rzeczypospolitej i państw nadbałtyckich, przynajmniej w początkowej fazie, oparcie władzy w Republice na systemie parlamentarno-gabinetowym.

Ukraińska Socjalistyczna Republika Radziecka jako republika związkowa w składzie ZSRR nie mogła stworzyć własnego modelu rządów. W jej ramach w ciągu kilkudziesięciu lat przyjęto kilka kolejnych ustaw zasadniczych regulujących funkcjonowanie URSR, które były jedynie odbiciem zwyczajowo poprzedzających je najwyższych aktów prawnych Związku Radzieckiego. Okresu tego nie można jednak bagatelizować, ponieważ radziecki system sprawowania władzy odegrał znaczącą rolę w pierwszych latach po uzyskaniu niepodległości, ale też, co w rozprawie starałem się ukazać, w koncepcjach prac nad konstytucją suwerennej Ukrainy, którą zapoczątkowało odejście od charakterystycznej dla ustroju ZSRR i innych państw realnego socjalizmu zasady jednolitości władzy państwowej.

Podobnie jak pozostałe państwa stojące u progu transformacji ustrojowej, Ukraina niepodległa musiała rozstrzygnąć o przyszłej formie rządów. Rozstrzygnięcie to pozwala na uznanie procesu konstytucyjnego za swoisty, odróżniający Ukrainę od pozostałych państw Europy Środkowej i Wschodniej. Na początku drogi ku państwu demokratycznemu odwołanie do czasów Ukraińskiej Republiki Ludowej mogło mieć istotny wpływ, obok oczywiście powstałej w tym czasie sytuacji międzynarodowej i warunków geopolitycznych. Mimo zmieniających się projektów i aktów konstytucyjnych koncepcja zauważalna w pierwszym okresie republikańskim ma swoje odzwierciedlenie w kolejnych epokach ustrojowych. Oddziaływanie kilkudziesięcioletnich rządów partii komunistycznej i gospodarki planowej okazało się poważnym utrudnieniem dla zapanowania nowych wartości i wzorców zachowań oraz ukształtowania elit politycznych na miarę demokracji zachodnich. Brak odpowiedniej kultury politycznej społeczeństwa i wieloletnie indoktrynacje myślenia spowodowały, że jednym ze skutków nowego

ładu społeczno-politycznego było też idealizowanie poprzedniego systemu, podzielane przez sporą część społeczeństwa. Mimo tych oporów dość konsekwentnie realizowano działania skutkujące zmianą ustroju. Możemy tu wymienić wprowadzenie zasady alternacji władzy i zasady pluralizmu politycznego, tworzenie opartego na mechanizmach wolnorynkowych ustroju społeczno-gospodarczego oraz wchodzenie do nowych sojuszy polityczno-militarnych i zachodnich struktur międzynarodowych. Normatywnym przejawem tych działań było uchwalenie nowych aktów rangi konstytucyjnej, ordynacji wyborczych i ustaw o partiach politycznych.

Sedno sporu co do przyszłej formy rządów Ukrainy było dość zagmatwane. Słychać było echa dyskusji sprzed 70 lat, między modelem parlamentarnym a prezydenckim, podtrzymane już nie carskim, a radzieckim systemem władzy. Istniały trzy główne ośrodki tego sporu: zwolennicy republiki parlamentarnej, orędownicy silnej władzy prezydenckiej oraz nawołujący do pozostawienia systemu radzieckiego opartego na jednolitej władzy państwowej. Podobnie jak w kilku innych państwach regionu, w silnej władzy prezydenckiej część byłej nomenklatury dostrzegła sposób na zachowanie wcześniejszych wpływów. Mogło być to wydarzenie decydujące dla obrania systemu półprezydenckiego, ale i najbardziej prawdopodobne także przy innym wyborze obywateli, biorąc pod uwagę doświadczenia Rosji czy Białorusi.

Przedstawiona w monografii kolejność i treść zmian konstytucyjnych podstaw systemu rządów każe wskazać kilka cech swoistych ukraińskiego modelu sprawowania władzy. Ustrój z lat 1991–1995 był wzorowany na systemach półprezydenckich, a nawet w praktyce przypominał zmodyfikowany, bo poszerzony o dualizm egzekutywy, system rządów prezydenckich. Silna pozycja Prezydenta wykraczająca poza klasyczny arbitraż głowy państwa w systemach prezydencko-parlamentarnych, czyniąca go niemal bezpośrednim zwierzchnikiem kierowania państwem, spowodowała, że ustrój Ukrainy można było określić przywołanym w monografii terminem „hiperprezydencki”. W tym czasie zaczęły się ujawniać późniejsze negatywne cechy charakterystyczne dla ukraińskiego systemu rządów. Wielokrotnie zmieniana i nowelizowana konstytucja coraz bardziej odbiegała od rzeczywistości niepodległego państwa. Konsekwencją takiego stanu rzeczy było powszechne jej lekceważenie przez organy państwowe. Instytucje, których władza pochodziła właśnie z przepisów konstytucyjnych, tworzyły w ten sposób wręcz próżnię prawa konstytucyjnego na Ukrainie. Sytuacji nie pomógł praktycznie stały konflikt między ośrodkami prezydenckim, rządowym i parlamentarnym.

Symbolem zakończenia formowania się demokratycznych podstaw ustroju i ostatecznego odejścia od radzieckiej formy władzy miała być uchwalona w 1996 r. Konstytucja. Na przykładzie efektów prac pierwszej i drugiej Komisji Konstytucyjnej, potwierdzanych w wypowiedziach poszczególnych ich członków, widzę pewną regułę krystalizowania się swoistego

systemu rządów poprzez odwrócenie kolejności działań. Nie było to uprzednie poszukiwanie porozumienia co do przyszłego systemu rządów, a następnie jego uszczegółowienie i dopasowanie do warunków ukraińskich, ale kształtowanie się systemu poprzez próby przepchnięcia zakresu uprawnień poszczególnych władz. W ten sposób rezultat docierania się tych relacji miał zdefiniować przyjęty model polityczny. Funkcjonowanie obowiązującej Konstytucji jest dobrym przykładem, jakie trudności pojawiają się we wprowadzaniu rozwiązań demokratycznych w państwach byłego bloku wschodniego, jednocześnie z pewnych względów wyróżniając się na tym tle. Ukraina jest jedynym przykładem państwa, które po transformacji ustrojowej z przełomu lat 80. i 90. *de iure* i *de facto* kilkakrotnie zmieniła system rządów. W swojej pierwotnej wersji Konstytucja z 1996 r. wyraźnie realizowała kierunek nakreślony nowelizacjami ustawy zasadniczej z URSS z 1978 r. i zawartym w 1995 r. Porozumieniem Konstytucyjnym, przyjmując ustrój prezydencko-parlamentarny. Przyjęte rozwiązania zdawały się być akceptowane przez główne siły polityczne, choć doświadczenie lat poprzednich podpowiadało, iż w przypadku młodej ukraińskiej demokracji owa stabilność może okazać się myląca. Tak też się stało. Pierwsza nowelizacja Konstytucji z 8 grudnia 2004 r. przesunęła zauważalnie akcent władzy w stronę parlamentu, tworząc indywidualny system mieszany, a w zasadzie zracjonalizowany model parlamentarny. Orzeczenie Sądu Konstytucyjnego z 2010 r. przywróciło system pierwotnie w 1996 r. przewidziany. Jak się okazało, ponownie tymczasowo, ponieważ w 2014 r. Ukraina powróciła do modelu parlamentarno-prezydenckiego. W tej sytuacji zasadnie stwierdzam, że na Ukrainie można mówić o permanentnym procesie konstytucyjnym, którego nie przerywały żadne z uchwalanych aktów rangi konstytucyjnej. Obok zmian dokonanych to również kilkadziesiąt zarejestrowanych projektów ustaw konstytucyjnych oraz ok. 100 projektów konstytucji i nowelizacji konstytucji przewijających się w debacie publicznej. Oczywiście przywrócenie modelu parlamentarnego w 2014 r. i nowelizacja konstytucji z 2016 r. tego procesu nie zakończyły. W lutym 2019 r. została uchwalona kolejna zmiana ustawy zasadniczej, wskazująca na „nieodwracalność europejskiego i euroatlantyckiego kursu Ukrainy”, a w Radzie Najwyższej Ukrainy znajduje się kilka kolejnych projektów ustaw konstytucyjnych.

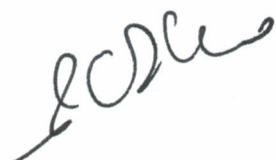
Niestety, komentując ukraiński proces konstytucyjny, nie mogę pominąć nagminnego już konfliktu prawodawcy z zasadami legalizmu i konstytucjonalizmu. Spośród trzech głównych zmian ustrojowych żadna nie przebiegła w sposób niebudzący wątpliwości. Nie mogę ich zatem utożsamiać wyłącznie z jednym ośrodkiem politycznym, ale traktować jako negatywny element praktyki ustrojowej. Regularne naruszanie zasady legalizmu stało się już wcześniej niechlubną tradycją tego państwa. Z powodu tej praktyki w przypadku Ukrainy muszę rozróżnić dwa aspekty funkcjonującego systemu rządów: formalny (przewidziany przepisami

konstytucji i ustaw konstytucyjnych) oraz faktyczny (wynikający jedynie pośrednio z treści konstytucji, a w rzeczywistości kształtowany poprzez personalne i polityczne rozgrywki na szczeblach centralnym i lokalnym). Dodać należy, że zwykle przy biernej postawie organów państwowych i suwerena, który jednak raz na jakiś czas zgłasza swój sprzeciw wobec sytuacji w państwie.

Pomimo tych rozbieżności formalnie ukraińskie przepisy konstytucyjne nie wykraczają poza ramy klasycznych systemów rządów i nawet jeżeli praktyka różni się z przepisami prawa, to właśnie dzięki przepisom Konstytucji dowiadujemy się o ewentualnych naruszeniach zaplanowanego systemu władzy. Z pewnością punktem wyjścia dla oceny przebiegu procesu konstytucyjnego są właśnie klasyczne modele rządów. Poza okresem radzieckim Ukraina odrzucała i jak się wydaje – skutecznie odrzuciła zasadę jednolitości władzy państwowej. To właśnie trójpodział władzy, znany już w Ukraińskiej Republice Ludowej, pozwolił na uchronienie państwa od popadnięcia w autorytaryzm. Konflikt między parlamentem, Prezydentem i rządem nie jest czymś pożądanym, ale w przypadku Ukrainy pozwolił na zachowanie pewnej równowagi instytucjonalnej i w tej sytuacji najważniejsze zmiany ustrojowe miały nie tyle charakter ewolucyjny, co rewolucyjny. Biorąc jednak pod uwagę taką formę przemian konstytucyjnych, widać wyraźniej związanie ustrojodawcy ramami ustrojowymi. Monteskiuszowska zasada podziału władzy wraz z jej modyfikacją B. Constant'a może być uznana za aksjomat ustrojowy. Wprowadzane w życie modele ograniczały się właściwie do republiki prezydencko-parlamentarnej lub parlamentarno-prezydenckiej. Jeżeli wykraczały poza te ramy, to wskutek praktyki niepokrywającej się z normami prawnymi, a przy tym w sumie krótkotrwałej. Granicą pozostawała polityczna odpowiedzialność Gabinetu Ministrów, którego podporządkowanie parlamentowi lub Prezydentowi decydowało o kolejności użytych na określenie ukraińskiego systemu rządów przymiotników. Ale co symptomatyczne, w dużej mierze do tego te zasadnicze zmiany ustrojowe się ograniczały. Prezydent, tracąc wpływ na rząd, nie był pozbawiany innych istotnych uprawnień, a niekiedy wręcz je poszerzano, jak w przypadku prawa do skrócenia kadencji parlamentu. Podobnie z punktu widzenia Rady Najwyższej, która przejmując wpływ na gabinet, nie była gotowa nadmiernie osłabiać głowy państwa.

Negatywnie natomiast należy zweryfikować pierwotne przepisy Konstytucji z 1996 r. jako początek współczesnych ram ustrojowych. Można zaryzykować stwierdzenie wręcz przeciwnie. Konstytucja była właściwie końcem procesu konstytucyjnego, który dążył do ustanowienia prezydenckiej formy rządów na Ukrainie. Proponowany w niej system był konsekwencją rozwiązań przyjętych w nowelizowanej ustawie zasadniczej URSR i Porozumieniu Konstytucyjnym, ale uchwalenie nowej konstytucji postawiło granicę dla dalszego rozwoju

prezydencjalizmu. W porównywaniu do dwóch wcześniejszych, wspomnianych aktów rangi konstytucyjnej pozycja Prezydenta już jawiła się jako nieco słabsza, co było wynikiem istniejącej równowagi sił politycznych i autentycznego kompromisu społecznego. W tym momencie kierunek dalszej ewolucji systemu był jeszcze otwarty, czego dowodem wyniki referendum ogólnokrajowego w 2000 r. Przyszłość pokazała jednak, że Ukraina nie chce ryzykować dalszego wzmocnienia pozycji ustrojowej Prezydenta, do czego zniechęcała praktyka ustrojowa. Zarówno scena polityczna, jak i obywatele widzieli na horyzoncie nie prezydencki system rządów, a autorytarny i zrealizowane nowelizacje Konstytucji polegały już wyłącznie na wzmocnieniu parlamentu. Wyjątkiem potwierdzającym tę regułę była zmiana systemu rządów z 2010 r., przeprowadzona nie wskutek procedury ustrojodawczej, a w niespotykanej wcześniej drodze orzeczenia sądu konstytucyjnego.

Kierunek dalszych zmian konstytucyjnych podstaw ustroju jest w tej sytuacji dość trudny do określenia. Skoro uznałem, że proces konstytucyjny na Ukrainie nadal trwa, co znajduje potwierdzenie nie tylko w przedkładanych co i rusz projektach nowelizacji ustawy zasadniczej, ale i w debacie politycznej, gdzie nie ustają propozycje uchwalenia zupełnie nowej konstytucji, należy oczekiwać kolejnych zmian. Z tego też tytułu również w doktrynie ukraińskiego prawa konstytucyjnego bardzo wstrzemięźliwie formułuje się wnioski *de lege ferenda* uzasadnione doktrynalnie. Podstawą projektów są nadal emocje polityczne. Nie da się w tym przypadku, wobec gwałtowności i braku konsekwencji zmian ustrojowych wskazać trwałych podstaw systemowych. Ewolucja ukraińskiego systemu rządów zawiera w sobie cechy rewolucyjne oraz inwolucyjne i trudno uznać, że wyszła ona, mimo już kilkudziesięciu lat doświadczeń poza fazę inicjalną. Biorąc jednak pod uwagę, że przetasowania na scenie politycznej nie są duże raczej trudno spodziewać się przejścia Ukrainy do klasycznego parlamentarno-gabinetowego systemu rządów. Tak jak konstytucja z 1996 r. była ograniczeniem z jednej strony, tak obecny stan prawny może stanowić *limes* z drugiej. Sinusoida ustrojowa każe wręcz zakładać ponowne wzmocnienie prezydenta. Zwracają uwagę głosy wskazujące system prezydencki/semiprezydencki nie jako przeżytek, rudymet ustrojowy, współcześnie zbyt kryzysogenny i nieefektywny, ale jako model nadal najbardziej przystosowany do niespokojnych czasów w których Ukraina cały czas tkwi.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych:

Pozostałe osiągnięcia naukowo-badawcze zostaną przedstawione zgodnie z wymaganiami przedstawionymi w rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia

1 września 2011 r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego (Dz. U. nr 196 poz. 1165).

a) Kryteria oceny w zakresie osiągnięć naukowo-badawczych habilitanta obejmują, zgodnie z §3, pkt. 2) w/w rozporządzenia, w obszarze nauk społecznych - autorstwo lub współautorstwo publikacji naukowych w czasopismach znajdujących się w bazie Journal Citation Reports (JCR) lub na liście European Reference Index for the Humanities (ERIH)

W związku z zakresem zainteresowań naukowo-badawczych obejmujących zagadnienia z zakresu prawa konstytucyjnego, podstawowym tematem moich prac naukowo-badawczych są rozwiązania ustrojowe występujące w Polsce i państwach Europy Wschodniej, czyli mieszczące się w ramach kontynentalnego systemu prawnego. Wynik prowadzonych przez mnie badań naukowych są publikowane przede wszystkim w monografiach oraz czasopismach o zasięgu ogólnokrajowym, które nie są rejestrowane w bazie Journal Citation Reports (JCR). Wobec powyższego w przedstawionym dorobku naukowym nie posiadam publikacji tam indeksowanych.

Na liście European Reference Index for the Humanities (ERIH) znajduje się jeden artykuł mojego autorstwa: *The "Polish model" of legal interpretation of law and the solutions in Eastern Europe*, "Studies in Logic, Grammar and Rhetoric" 2012, nr 31 (44), s. 163-174, w którym przedstawiłem historię i specyfikę „polskiego modelu” legalnej wykładni prawa na tle krajów Europy Wschodniej. W artykule wyróżniłem cztery występujące w tym zakresie rozwiązania w zależności od pozycji i zakresu uprawnień sądów najwyższych i sądów konstytucyjnych oraz możliwe zagrożenia, polegające m.in. na „banalizacji kontroli konstytucyjności prawa”.

Ponadto w bazie Web of Science są cytowane trzy artykuły mojego autorstwa z bibliografii publikacji tam indeksowanych (IH 1): *Zmiany Konstytucji Ukrainy*, [w:] S. Bożyk (red.) Aktualne problemy reform konstytucyjnych, Białystok 2013, ss. 485-502; *Instytucja Prezydenta w systemie konstytucyjnych organów Ukrainy (1996-2005)*, Toruń 2009, ss. 272; *Konstytucyjna zasada samodzielności finansowej jednostek samorządu terytorialnego*, „Przegląd Podatków Lokalnych i Finansów Samorządowych” 2013, nr 149, ss. 26-29.

b) Kryteria oceny w zakresie osiągnięć naukowo-badawczych habilitanta, zgodnie z §4 w/w rozporządzenia, we wszystkich obszarach wiedzy:

1) autorstwo lub współautorstwo monografii, publikacji naukowych w czasopiśmie międzynarodowych lub krajowych innych niż znajdujące się w bazach lub na liście, o których mowa w §3, dla danego obszaru wiedzy

oraz

2) autorstwo lub współautorstwo odpowiednio dla danego obszaru: opracowań zbiorowych, katalogów zbiorów, dokumentacji prac badawczych, ekspertyz, utworów i dzieł artystycznych

W okresie po uzyskaniu stopnia doktora nauk prawnych moje zainteresowania naukowe koncentrowały się na czterech głównych płaszczyznach badawczych. Pierwszą z nich był system konstytucyjny Ukrainy. Drugim obszarem badań były zagadnienia ustrojowe państw Europy Wschodniej. Kolejną sferą badań było prawo samorządowe. Ponadto jestem autorem kilkunastu publikacji z zakresu pozostałych obszarów zainteresowania prawa konstytucyjnego, m.in. systemów rządów, prawa parlamentarnego, prawa wyborczego. Powyższe zagadnienia były również przedmiotem kilkudziesięciu wystąpień na polskich i zagranicznych konferencjach naukowych. Większość prac naukowych została opublikowana w języku polskim, ale także w języku angielskim, litewski, łotewskim, ukraińskim, czeskim i rumuńskim.

I. Obszar badawczy: System konstytucyjny Ukrainy

Monografia naukowa pt. *Instytucja Prezydenta w systemie konstytucyjnych organów Ukrainy (1996-2005)*, Toruń 2009, ss. 272, oparta na dysertacji obronionej w 2006 była jednocześnie zwieńczeniem pewnego okresu badawczego i początkiem głębszego zainteresowania problematami ukraińskiego systemu rządów. W monografii przeanalizowałem pozycję ustrojową Prezydenta Ukrainy w pierwotnej wersji konstytucji z 1996 r. sytuującej go w semiprezydentkim systemie rządów. Tematyce systemu konstytucyjnego Ukrainy poświęciłem rozbudowany cykl artykułów. Poruszałem w nich temat pozycji ustrojowej prezydenta, trybu wyboru, przyznanych funkcji i służącego ich realizacji zakresu uprawnień: *Prezydent Ukrainy jako gwarant Konstytucji na tle sporu z parlamentem wiosną 2007 roku*, [w:] *Ustroje, doktryny, instytucje polityczne*, Księga jubileuszowa Profesora zw. dra hab. Mariana Grzybowskiego, J. Czajkowski (red.) [i in.], Kraków 2007, s. 241-252; *Pozycja ustrojowa Prezydenta Ukrainy ze szczególnym uwzględnieniem funkcji głowy państwa*, [w:] *Studia i szkice z prawa publicznego*.

Księga dla uczczenia pamięci Profesora Eugeniusza Smoktunowicza, A. Nowakowski (red.), Rzeszów 2008, s. 144-156; *Prawne formy działania Prezydenta Ukrainy*, [w:] Prawo, parlament i egzekutywa we współczesnych systemach rządów, Księga poświęcona pamięci Profesora Jerzego Stembrowicza, S. Bożyk (red.), Białystok 2009, 301-315; *Wybory Prezydenta Ukrainy*, [w:] Konstytucja, Ustrój Polityczny, System Organów Państwowych, Prace ofiarowane Profesorowi Marianowi Grzybowskiemu, S. Bożyk, A. Jamróz (red.), Białystok 2010, s. 405-440; *Instytucja prezydenta w ukraińskim systemie rządów*, [w:] Czas Euromajdanu, R. Potocki, M. Domagała, D. Miłoszewska (red.), Warszawa 2014, s. 249-263; *Prezydent Ukrainy jako gwarant suwerenności i integralności terytorialnej państwa*, [w:] Współczesne Oblicza Bezpieczeństwa, E. Guzik-Makaruk, E. W. Pływaczewski (red.), Białystok 2015, s. 345-354.

Kolejnym poruszanym przeze mnie zagadnieniem były przeobrażenia tamtejszego systemu rządów i problemy napotymane w konstytucjonalizmie ukraińskim. Parokrotnie problemy z tego zakresu przedstawiałem na krajowych i międzynarodowych konferencjach naukowych, m.in. na 54. Ogólnopolskim Zjeździe Katedr i Zakładów Prawa Konstytucyjnego nt. *Zmiany konstytucji Ukrainy - Augustów 2012*, na 56. Ogólnopolskim Zjeździe Katedr i Zakładów Prawa Konstytucyjnego nt. *Państwo w stanie zagrożenia – zasada konstytucjonalizmu na Ukrainie - Lublin 2014* czy na Międzynarodowej Konferencji Naukowej „The Implementation of the constitution: Experience and problems” zorganizowanej przez Uniwersytet Michała Romera w Wilnie i Parlament Republiki Litewskiej: *Practical problems of implementation and amendments to the Constitution of Ukraine of 1996 - Wilno 2016* r. Do tej kategorii zaliczam następujące publikacje: *Rola prezydenta Ukrainy w procesie transformacji ustrojowej*, [w:] Instytucja prezydenta. Zagadnienia teorii i praktyki na tle doświadczeń polskich oraz wybranych państw obcych, T. Mołdawa, J. Szymanek (red.), Warszawa 2010, s. 146-171; *Z niebytu do roli „negatywnego ustrojodawcy” - Sąd Konstytucyjny Ukrainy na tle reform ustawy zasadniczej*, [w:] Państwo prawa, parlamentaryzm, sądownictwo konstytucyjne: pamięci Profesora Zdzisława Czeszejki-Sochackiego, A. Jamróz (red.), Białystok 2012, s. 222-236; *Zmiany Konstytucji Ukrainy*, [w:] Aktualne problemy reform konstytucyjnych, S. Bożyk (red.) Białystok 2013, s. 485-502; *Państwo w stanie zagrożenia – zasada konstytucjonalizmu na Ukrainie*, [w:] 25 lat transformacji ustrojowej w Polsce i w Europie Środkowo-Wschodniej, E. Gdulewicz, W. Orłowski, S. Patyra (red.), Lublin 2015, s. 487-497; *Practical problems of implementation and amendments to the Constitution of Ukraine of 1996*, [w:] Implementation of constitution: experience and problems, ed. Milda Vainiutė, Vilnius 2016, s. 142-157.

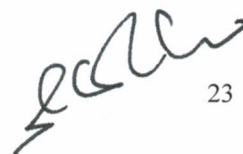

Ponadto w tym obszarze badawczym należy umieścić opracowania poświęcone Gabinetowi Ministrów, ukraińskim służbom specjalnym, odpowiedzialności konstytucyjnej i politycznej oraz ogólnie ustrojowi Ukrainy: *Prawotwórcze formy działalności władzy wykonawczej na Ukrainie*. „Białostockie Studia Prawnicze / Białystok Legal Studies”, 2016, Zeszyt 20/B, s. 325-335; *Ukraina*, [w:] Systemy ustrojowe państw współczesnych, S. Bożyk, M. Grzybowski (red.), Białystok 2012, s. 309-340; *Służby specjalne w systemie ustrojowym Ukrainy*, „Studia Politologiczne” Z. Siemiątkowski, J. Zalesny (red.), 2017, vol. 43, s. 114-127; *Casus Żelaznej Julii czyli o odpowiedzialności polityków na Ukrainie*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2018, Nr 2 (42), s. 23-36; *Reminiscencje ustrojowe USRR po 1990 r.*, „Miscellanea Historico – Iuridica” 2017, tom XVI, z. 1, s. 55-66.

II. Obszar badawczy: Zagadnienia ustrojowe państw Europy Wschodniej

Najważniejszą publikacją z zakresu zagadnień ustrojowych państw Europy Wschodniej była monografia w języku angielskim pt. *Political Systems of Central and Eastern European Countries*, Białystok 2011, ss. 214, gdzie przedstawiłem transformację ustrojową w państwach Europy Wschodniej oraz omówiłem systemy rządów wybranych państw tego regionu (Łotwa, Bułgaria, Rumunia, Estonia, Litwa, Czechy, Słowacja, Rosja, Ukraina i Chorwacja).

W pozostałych publikacjach z tego obszaru podejmowałem przede wszystkim zagadnienia związane z funkcjonowaniem władzy wykonawczej, w tym dualizmowi egzekutywy i wzajemnym relacjom jej organów: *Relationship between the President and the Government in the Visegrad Group States*, [w:] Evolution of constitutionalism in the selected states of Central and Eastern Europe, J. Matwiejuk, K. Prokop (red.), Białystok 2010; wygłoszony referat *The Constitutional aspects of Countersignature in Central and Eastern European Countries* na 53rd International Scientific Conference of Daugavpils University, Dyneburg, Łotwa, 13-15 IV 2011, opublikowany następnie [w:] Daugavpils Universitates 53. starptautiskas zinātniskas konferences materiāli, Daugavpils, Latvija 2012 / ed. Dmitrijs Olehnovičs, Daugavpils 2012; *Acts of Laws with the Force of Statute Issued by the Executive Branch of Government in the Countries of Central and Eastern Europe*, [w:] International scientific conference The quality of legal acts and its importance in contemporary legal space, 4-5 October, 2012 / [ed. board: Janis Rozenfelds et al.], Riga 2012 (współautor A. Jackiewicz); *Czy w systemie parlamentarno-gabinetowym potrzebna jest wyodrębniona głowa państwa? – uwagi na temat moldawskiego „bezkrólewia”*, [w:] Ustroje, tradycje i porównania. Księga Jubileuszowa dedykowana Prof. dr. hab. Marianowi Grzybowskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin. P. Mikuli, A. Kulig, J. Karp, G. Kuca (red.), Warszawa 2015, s. 698-705.

23

Poruszonym przeze mnie zagadnieniem była również odpowiedzialność prezydenta, instytucja impeachmentu i zastępstwa prezydenta: *The Institutions of Impeachment In The Central and Eastern European Countries*, [w:] Legal Sanctions, M. Popławski, D. Sramkova (red.), Brno 2008; wystąpienie w panelu głównym pt. *Abuse of Law by Central and Eastern Europe Heads of States* na Międzynarodowej Konferencji Młodych Prawników – Cofola 2009 – 27-29 maj 2009 – Brno/Czechy, oraz na 52nd International Scientific Conference of Daugavpils University, Dyneburg 14-17 kwietnia 2010, których efektem była publikacja [w:] *Proceedings of the 52nd International Scientific Conference of Daugavpils University*, Dyneburg 2011; *Instituția Președintelui Provizoriu În Reglementarea Constituțională A Unor Țări Din Europa Centrală Și De Es; The Institution Of Acting President In The Constitutional Regulations Of Some Central And Eastern European Countries*, *Analele Universității “Constantin Brâncuși” Din Târgu Jiu, Seria Științe Juridice*, Nr. 4/2012, s. 81-102. Wśród nich chciałbym wyróżnić opublikowaną wersję mojego komentarza do przygotowanej przez Grupę Ekspertów Propozycji reformy systemu rządu Republiki Łotewskiej opracowanego na wniosek Kancelarii Prezydenta Łotwy (*Comments to the Proposals made by Expert Group for Governance Improvement - Komentāri par Ekspertu grupas pārvaldības pilnveidei izstrādātajiem priekšlikumiem*, [w:] *Priekšlikumi Latvijas Publiskās Varas Pilnveidošanai. Ekspertu grupas pārvaldības pilnveidei materiāli*, Latvijas Vestnesis, Valsts prezydenta kanceleja, Riga 2015, ss. 176-183 lt, 341-348 eng.), który wygłosiłem w Pałacu Prezydenta Łotwy w 2015 r.

Rozwiązania występujące w Państwach Europy Wschodniej opracowałem również w publikacjach: *Czy depozyt wyborczy jest cenzusem majątkowym (na przykładzie wyborów głowy państwa)?*, „Białostockie Studia Prawnicze/Białystok Legal Studies”, 2016, Zeszyt nr 20/A, s. 285-295 (współautor K. Bezubik); *Semantyka norm kompetencyjnych w wybranych konstytucjach państw Europy Wschodniej*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2017, Nr 5 (39), s. 23-36; *Immunitet parlamentarny na Węgrzech*, [w:] *Immunitet parlamentarny na Węgrzech*, [w:] *Immunitety parlamentarne w wybranych państwach europejskich*, S. Grabowska, J. Juchniewicz (red.), Rzeszów 2017, s. 300-309; *Elementy semiprezydenckie w systemach mieszanych Europy Wschodniej*, [w:] *Ustrój państwa. Myśl polityczno-prawna. Współczesne systemy rządów. Prace ofiarowane profesorowi Adamowi Jamrozowi z okazji Jego jubileuszu*, red. S. Bożyk, A. Olechno, Białystok 2018, s. 493-506.

III. Obszar badawczy: Wybrane aspekty prawa samorządowego

W zakresie prawa samorządowego przedmiotem mojego zainteresowania pozostają zagadnienia konstytucyjnych podstaw finansów i podatków lokalnych: *Konstytucyjna zasada*

samodzielności finansowej jednostek samorządu terytorialnego, „Przegląd Podatków Lokalnych i Finansów Samorządowych” 2013, nr 7 (149), s. 26-29; *Wpływ orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego na stosowanie prawa podatkowego w Polsce*, „Przegląd Podatków Lokalnych i Finansów Samorządowych” 2013, nr 9 (151), s. 32-35; *Właściwość organu podatkowego w zakresie kontroli zgodności aktów prawa miejscowego z prawem wspólnotowym – glosa do wyroku NSA z dnia 22 czerwca 2011 r. (II FSK 344/10)*, „Przegląd Podatków Lokalnych i Finansów Samorządowych” 2014 nr 3 (157), s. 33-38; *Samorząd przed trybunałem, czyli o możliwościach występowania organów jednostek samorządu terytorialnego przed Trybunałem Konstytucyjnym*, „Przegląd Podatków Lokalnych i Finansów Samorządowych” 2018. nr 8 (210), s. 6-11; *Samorząd przed Trybunałem, czyli o (nie)możliwości wystąpienia organów jednostek samorządu terytorialnego ze skargą konstytucyjną*, „Przegląd Podatków Lokalnych i Finansów Samorządowych” 2018, nr 2 (216), s. 35-39.

Moje zainteresowania badawcze skupiały się również wokół prawa wyborczego, w tym podmiotowego prawa obywateli Unii Europejskiej: *The Electoral Rights of the Citizens of the European Union in the Republic of Poland*, [w:] Cofola 2009” Key Points and Ideas, R. David, J. Neckar, D. Sehnalek, (red.) Brno 2009; *Uwagi na temat zasadności cenzusu obywatelstwa w wyborach samorządowych*, [w:] Konstytucyjne Podstawy budowania i rozwoju społeczeństwa obywatelskiego w Polsce i na Ukrainie – dobre praktyki, W. Skrzydło, W. Szapował, K. Eckhardt, P. Steciuk (red.), Rzeszów-Przemyśl 2013, *demokracji bezpośredniej: Referendum lokalne w Polsce i na Ukrainie – uwagi porównawcze*, [w:] Internacjonalizacja administracji publicznej, Z. Czarnik, J. Posłuszny, L. Żukowski (red.), Warszawa 2015, s. 520-529 oraz funkcjonowania autonomii: *Zakres zadań autonomii na przykładzie Autonomicznej Republiki Krym*, „Przegląd Naukowy Disputatio”, tom XX, T. Bąkowski (red.), Gdańsk 2015, s. 159-170.

IV. Pozostałe publikacje naukowe z zakresu problematyki ustrojowej i systemu rządów

Wśród pozostałych publikacji z zakresu prawa konstytucyjnego moje zainteresowanie budziły zagadnienia prawa wyborczego: *The Specificity of the electoral system to the European Parliament in the Republic of Austria*; „Przegląd Politologiczny”, 2014, nr 3, s. 95-107 (współautor K. Bezubik); *The Electoral Rights to The European Parliament in the Republic of Poland*, „Studia Wyborcze”, 2014, tom 17, s. 111-123; *Multidyscyplinarność „Studiów Wyborczych”*, „Studia Wyborcze”, 2016, tom 21, s. 117-126).

Następstwem badań były również publikacje na temat systemów rządów: *Brazylia*, [w:] *Systemy ustrojowe państw współczesnych*, M. Grzybowski, S. Bożyk (red.), Białystok 2012,

s. 413 -440; *Constitutional amendments of 1989 and the current system of government in the Republic of Poland*, [w:] *Jurisprudence and Culture: Past Lessons and Future Challenges*, Ryga 2014, s. 307-315; *Zasady podziału władzy na Malcie*, [w:] *Zasady podziału władzy we współczesnych państwach europejskich*, tom 1, S. Grabowska, R. Grabowski (red.), Rzeszów 2016, s. 251-260; *Zasady podziału władzy w Liechtensteinie*, [w:] *Zasady podziału władzy we współczesnych państwach europejskich*, tom 1, S. Grabowska, R. Grabowski (red.), Rzeszów 2016, s. 117-125; polskich rozwiązań ustrojowych: *Założenia odpowiedzialności konstytucyjnej w RP*, [w:] *Konstytucyjno-ustawowa regulacja stosunków społecznych w Rzeczypospolitej Polskiej i Republice Białoruś*, J. Matwiejuk (red.), Białystok 2009, s. 315-325; *The "Polish model" of legal interpretation of law and the solutions in Eastern Europe*, *Interpretation of the Law*, Volume I, „*Studies in Logic, Grammar and Rhetoric*” 2012, nr 31(44), s. 163-174 oraz parlamentu: *Mandate*, [w:] *Max Planck Encyclopedia of Comparative Constitutional Law*, eds. Rainer Grote, Frauke Lachenmann, Rüdiger Wolfrum, [New York]: Oxford University Press, ss. 22 (współautor A. Jackiewicz); *Immunity*, [w:] *Max Planck Encyclopedia of Comparative Constitutional Law*, eds. Rainer Grote, Frauke Lachenmann, Rüdiger Wolfrum, [New York]: Oxford University Press, ss. 22 (współautor A. Jackiewicz – przyjęty do publikacji) a także sprawozdanie: *Konferencja naukowa pt. "Pozycja ustrojowa władzy ustawodawczej we współczesnym świecie" (Białystok, 5-6 czerwca 2017 r.)*, "Przegląd Konstytucyjny" 2017, nr 4, s. 167-171 (współautor A. Jackiewicz).

V. Publikacje dydaktyczne

Poza publikacjami naukowymi jestem również autorem szeregu publikacji o charakterze dydaktycznym. W podręczniku akademickim pt. *Prawo konstytucyjne*, M. Grzybowski (red.), Białystok 2008 (pierwsze wydanie), Białystok 2009 (drugie wydanie) mojego autorstwa są rozdziały: *Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej*, s. 245-267 oraz *Władza sądownicza. Wymiar sprawiedliwości*, s. 315-333. Wydanie trzecie podręcznika zostało zaktualizowane w roku 2014 jako wydanie trzecie uaktualnione, pod redakcją Stanisława Bożyka. W pozycji pt. *Prawo konstytucyjne*, Stanisław Bożyk (red.), Białystok 2014, jestem autorem rozdziałów: *Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej*, s. 253-278 oraz *Władza sądownicza. Wymiar sprawiedliwości*, s. 329-350.

Innym podręcznikiem akademickim mojego współautorstwa jest opracowanie pt. *Samorząd terytorialny: (podręcznik dla studentów studiów administracyjnych pierwszego stopnia)*, Siedlce 2010, ss. 172 (współautorzy A. Jackiewicz i K. Prokop).

26

3) kierowanie międzynarodowymi lub krajowymi projektami badawczymi lub udział w takich projektach

W ramach pozyskiwania grantów naukowych brałem udział w przygotowaniu następujących projektów: Projekt naukowy Fulbright Scholar Program 2013/14 *“Impact of presidential system on the evolution of government systems in Eastern European countries (including Ukraine in particular)”* został zakwalifikowany przez Komisję Biura Fundacji Fulbrighta do trzeciego, finalnego etapu. 24 stycznia 2013 r. w Biurze Komisji Fulbrighta odbyła się rozmowa kwalifikacyjna; Projekt naukowy Fulbright Scholar Program 2014/15 *“Impact of presidential system on the evolution of government systems in Eastern European countries (including Ukraine in particular)”* po zakończeniu III etapu kwalifikacji został umieszczony przez Komisję Biura Fundacji Fulbrighta na liście rezerwowej (*Alternates*); Projekt naukowy NCN OPUS 2014 *„Ewolucja ustroju w państwach Europy Wschodniej (ze szczególnym uwzględnieniem Ukrainy)”* – kierownik projektu A. Olechno (niezakwalifikowany); Zgłoszenie współpracy z Fundacją Prawo i Partnerstwo w związku z ogłoszonym przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych konkursem na realizację zadania publicznego: *„Wsparcie wymiaru samorządowego i obywatelskiego polskiej polityki zagranicznej – 2015”*; udział w projekcie *“Constitutional Reforms and Democratization in the Central and Eastern European Countries: Lessons for Ukraine”* - grant w ramach International Visegrad Fund przygotowanym przez V.N. Karazin Kharkiv National University, Charków, Ukraina (application No 21610693) – współwykonawca (niezakwalifikowany).

Ponadto brałem udział w projekcie badawczym *„Immunitety parlamentarne w wybranych państwach europejskich”*, kierownik projektu - S. Grabowska, czas realizacji 2016-2017, którego efektem była zbiorowa monografia autorstwa osób reprezentujących polskie i zagraniczne ośrodki naukowe (Litwa, Słowacja, Węgry) – Immunitety parlamentarne w wybranych państwach europejskich, S. Grabowska, J. Juchniewicz (red.), Rzeszów 2017, wykonawca; oraz w projekcie badawczym *„Zasady podziału władzy we współczesnych państwach europejskich”*, kierownik projektu - S. Grabowska, R. Grabowski, czas realizacji 2015 – 2016, którego efektem była zbiorowa monografia autorstwa osób reprezentujących polskie i zagraniczne ośrodki naukowe (Litwa, Słowacja, Węgry) - Zasady podziału władzy we współczesnych państwach europejskich, tom 1 i 2, S. Grabowska, R. Grabowski (red.), Rzeszów 2016, wykonawca.

W ramach badań statutowych brałem udział w projekcie *„Teoretyczne i instytucjonalne aspekty demokratycznego państwa prawnego”*, kierownik projektu M. Grzybowski, czas realizacji 2007-2001, wykonawca; projekcie *„Współczesne modele rządów parlamentarnych*

a podstawowe instytucje ustrojowe w Rzeczypospolitej Polskiej", kierownik projektu S. Bożyk, czas realizacji 2011-2015, wykonawca; oraz projekcie „Transformacja prawnoustrojowa w wybranych państwach Europy Środkowej i Wschodniej po 1989 roku oraz jej konsekwencje", kierownik projektu S. Bożyk, czas realizacji 2016 – obecnie, wykonawca.

4) międzynarodowe lub krajowe nagrody za działalność odpowiednio: naukową albo dydaktyczną

Otrzymałem trzy nagrody Rektora Uniwersytetu w Białymstoku za działalność organizacyjną (w latach 2010, 2012 i 2016).

5) wygłoszenie referatów na międzynarodowych lub krajowych konferencjach tematycznych

Wygłosiłem 12 referatów na międzynarodowych konferencjach naukowych oraz 16 referatów na krajowych konferencjach naukowych, m.in. tytuł referatu: *Zmiany konstytucji Ukrainy*, 54 Ogólnopolski Zjazd Katedr i Zakładów Prawa Konstytucyjnego, Augustów, 10-12 maja 2012; tytuł referatu: *Państwo w stanie zagrożenia – zasada konstytucjonalizmu na Ukrainie*, 56 Ogólnopolski Zjazd Katedr i Zakładów Prawa Konstytucyjnego, 25 lat transformacji ustrojowej w Polsce i Europie Środkowej, Lublin 29-31 maj 2014; tytuł referatu: *Comments on the Proposals made by Expert Group for Governance Improvement*, Konferencja "The enhancement furthering perfecting parliamentary democracy", Pałac Prezydenta Łotwy, Ryga, Łotwa, 23 luty 2015 r.; tytuł referatu: *Practical problems of implementation and amendments to the Constitution of Ukraine of 1996*, Międzynarodowa Konferencja Naukowa „The Implementation of the constitution: Experience and problems” zorganizowana przez Uniwersytet Michała Romera w Wilnie i Parlament Republiki Litewskiej, Wilno, 16 października 2016 r.; tytuł referatu: *Multidyscyplinarność Studiów Wyborczych*, Jubileusz X-lecia Studiów Wyborczych, Łódź, 4 lutego 2016 r.; tytuł referatu: *The Constitutional aspects of Co-undersignature in Central and Eastern European Countries*, 53rd International Scientific Conference of Daugavpils University, Dyneburg, Łotwa, 13-15 kwietnia 2011 r.; tytuł referatu: *Abuse of Law by Central and Eastern Europe Heads of States*, Międzynarodowa Konferencja Młodych Prawników – Cofola 2009 – 27-29 maj 2009 – Brno/Czechy, udział w panelu głównym „Principles of Good Governance”; tytuł referatu: *The Institution Of Acting President In The Constitutional Regulations Of Some Central And Eastern European Countries*, The 3rd International Scientific Conference „The Role And Place Of Law In A Society Based On

Knowledge", Targu Jiu, Rumunia, 13-14 maja 2011. Pozostałe wystąpienia zostały wyliczone w załączniku nr 4.

A handwritten signature in black ink, consisting of several stylized, cursive letters that are difficult to decipher. It appears to be a personal name or a specific identifier.